

BECAN Project WP4

BG

Наблюдение на случай

**Протокол за извличане
на информация за
насилие и пренебрегване
на деца от архиви/бази
от данни**

**&
формуляри за извличане
на информация**

Септември 2010

БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО
ПРОУЧВАНЕ НА НАСИЛИЕ И
ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА
HEALTH-F2-2009-223478

Протоколът е разработен в рамките на
Работен пакет 4 "**Наблюдение на случай**" (CBSS)
**Проект: Балканско епидемиологично проучване на насилие и
пренебрегване на деца** (BECAN)
[Номер на договора: FP7-HEALTH-F2-2009-223478]
Co-founded by DG-RESEARCH

Редакция: Гръцкият екип на работен пакет 4 по проект BECAN

С участието на:

Енила Ченко, Албания
Марина Айдукович, Елена Огреста Мирослав Райтер, Ника Сусач, Леа Зореч Хърватска
Емир Вайзович, Елена Смигоч, Босна и Херцеговина
Васка Станчева-Попкостадинова, България
Мария Ралева, Република Македония
Джулия Дзигети, Румъния
Вероника Испанович, Сърбия
Зейнеп Олмезоглу, Турция

Институт за детско здраве

Департамент по психично здраве и социални грижи
Център за проучване и превенция на насилие и пренебрегване на деца
ГЪРЦИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	1
Необходимостта от наблюдение на случаи на насилие и пренебрегване на деца	1
Наблюдение на случаи на насилие и пренебрегване на деца: ситуацията на Балканите днес	2
Проектът Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца	5
Наблюдение на случай (CBSS)	5
Цели и задачи на изследването	5
Изследвани показатели	6
Очаквани ограничения	9
Методология на изследването	9
Подбор на източниците на информация	10
Списъци с организации, подходящи да участват в Наблюдение на случай (CBSS)	13
Времеви период и географски обхват на Наблюдение на случай (CBSS)	14
Управленска структура при събирането на информация	15
Инструменти на изследването	16
Използвани източници	17

ПРИЛОЖЕНИЕ

Оперативно ръководство за изследователите

Въведение

Насилието и пренебрегването на деца представлява сложен проблем, свързан с общественото здраве, причинен от многобройни фактори от индивидуален, семеен и социален характер.^{1,2} Въпреки, че този проблем е лесно разпознаваем и широко разпространен в северното полукълбо и развитите страни, насилие и пренебрегване на деца се наблюдава във всяка държава сред всички социални, културни, религиозни и етнически групи от населението, което води до преки и дълготрайни социални, здравни и финансови последици.^{3,4} Въпреки значимостта на този проблем, е трудно да се даде точна оценка на неговите характеристики и разпространение. Причините за това са две. Първо, мълчанието по отношение на случаите на малтретиране, породено от срама, социалното заклеймяване и последващата криминална отговорност, водят до прикриване на насилие и пренебрегване на деца. Второ, липсата на координиран мониторинг на национално ниво е причина голяма част от държавите по света да не разполагат с достоверна и надеждна информация за размерите и значимостта на този проблем.⁵

Необходимостта от наблюдение на случаи на насилие и пренебрегване на деца

Необходимостта от устойчиви механизми за наблюдение на случаи на насилие и пренебрегване на деца е основен приоритет. Ползата от съдействието на цялото общество и на административните центрове, включващи приноса на различни социални сектори като здравеопазване, правосъдие, полиция и неправителствени организации, също е добре позната.⁶ „Наблюдение“, според стандартното определение, дадено от Световната здравна организация е „продължително и системно събиране, анализиране и интерпретиране на здравната информация, съществена за планирането, прилагането и оценяването на здравната практика и своевременното ѝ разпространение сред онези, които имат нужда от нея.“⁷ В контекста на тази обосновка, през 1996г. генералният секретар на ООН, който взима под внимание факта, че много случаи на насилие на деца навсякъде по света остават скрити, призовава за световно проучване на насилието над деца. Сред основните резултати, до които доведе това проучване, беше признаването на необходимостта от обща методология, поспециално от общи дефиниции, процедури и методи за изследване, с цел очертаване на приоритети и база за сравнение на национално ниво, да се разработят превантивни планове за действие в национален и международен план⁸, както и да се оценят превантивни мерки по отношение на насилие и пренебрегване на деца или стратегии за справяне с лица и семейства, при които насилието на деца вече съществува.

Като се вземе предвид липсата на достоверна и надеждна информация, касаеща значимостта на проблема с насилието над деца, може да се твърди, че тези, от които зависи вземането на решения, както и обществеността като цяло, често отказват да приемат, че насилието и пренебрегването на деца представлява сериозно социално предизвикателство.^{9,10,11} През 2000г. Джеда подчертава, че „съществуващите системи за наблюдение не винаги улавят случаи на насилие над деца; нещо повече - данните за заболяемост и други последствия, като увреждания и социално – икономически последици са недостатъчни и често ненадеждни.“¹² Днес тези оценки се отнасят еднакво за всички балкански страни, тъй като различните методи на наблюдение, базирани на различна политика и условия, и включващи различни средства, процеси и източници, се използват за осъществяване на мониторинг на насилие и пренебрегване на деца на Балканите.¹³ В много случаи тези методи не са достатъчни за представянето на ясна картина на насилие и пренебрегване на деца, което води до подценяване значимостта на проблема. Освен това, наличната информация, предоставяна от съществуващите национални системи за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца – там, където такива системи съществуват – е частична и не може да бъде сравнявана; освен това допринася за формиране на предубеждения, като по този начин става неподходяща в осъществяването на стабилно развитие по отношение на водената национална и международна политика спрямо насилието и пренебрегването на деца.

По принцип, процесът на наблюдение включва регистриране на отделни случаи, получаване на информация за тях, интерпретиране на тази информация и предоставянето ѝ на всяка заинтересована страна, като правителствени структури, отговорни за вземането на решения по отношение на водената политика в областта на общественото здраве, международните агенции, работещите в областта на здравеопазването, и обществото като цяло. Наблюдението

може да бъде „активно“ или „пасивно“. При „активното наблюдение“ малтретираните деца се откриват чрез различни източници (полиция, съдебни доклади, социални и здравни служби, както и образователни органи), разпитват се, като впоследствие наблюдението върху тях продължава. Този вид наблюдение обикновено изисква сериозни разходи за човешки и финансов ресурс. При „пасивното наблюдение“ актуална информация се събира в процеса на изпълнение на рутинната работа.¹⁴ Пасивното наблюдение обикновено изисква по-малко средства в сравнение с активното, въпреки че изчерпателността и пълнотата на докладваната информация зависи от мотивацията на човека, който подготвя доклада. Дори, когато докладването на насилие е задължително по закон, често се случва то да се пропусне, поради прекалена натовареност или, за да се избегне възможно замесване в продължителни съдебни процеси, които в много случаи следват докладването, особено в държавите, в които няма осигуряване на „професионален правен имунитет“.¹⁵

Наблюдение на насилие и пренебрегване на деца – ситуацията на Балканите днес

Националните механизми за наблюдение на случаи на насилие на деца улавят данни за установено специфично поведение, излагащо деца на риск от малтретиране или описват деца и семейства, към които е насочено вниманието на социалните служби и съдебните органи. И двата вида данни се използват с цел да се помогне на отделните държави да оценят нуждата от план, който да ги отведе от превенцията до конкретната намеса. В допълнение на това, всяка държава трябва да изпълни своите задължения, така както са описани в Конвенцията на ООН за правата на детето, свързани със събирането на информация „като основно средство в усилията за осъществяване на мониторинг“.

По време на подготвителния етап за Наблюдение на случай (CBSS) по проект Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца (BECAN), неофициално проучване на съществуващата система за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца в деветте страни, участващи в проект BECAN, показва значителни различия по отношение на установяването на механизми за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца, както и използваните методи за осъществяването на това наблюдение.

В момента, в Албания, Гърция и Турция няма нито централни власти, на които да се съобщава за случаи на насилие и пренебрегване на деца, нито се разполага с централизирана база от данни, за съхраняване информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца. Вместо това, подобни случаи се докладват на редица организации и структури. Проучване, проведено в Гърция през 2008г.¹⁶, показва, че много организации и служби събират информация, свързана с насилие и пренебрегване на деца. Такива са, например, общински социални и здравни служби, Националният център за социална солидарност, Детският омбудсман, служби, чиято дейност е в областта на правосъдието и обществения ред, както и средствата и методите, използвани от неправителствени организации.

В Бившата Югославска Република Македония в момента се разработва нова система за наблюдение от Института по социални дейности и практики, но към днешна дата тя все още е в подготвителен етап. Въпреки факта, че съществува система за наблюдение предимно на случаи за сексуално насилие, съществуващият механизъм е възможно да не може да бъде използван за установяване на насилие и пренебрегване на деца, като домашното насилие например.

В Сърбия след 2005 г., когато са приети новият Семейен кодекс и поправките в Наказателния кодекс, е задължително отнасянето на насилие и пренебрегване на деца към един от общо 132 центъра за социална работа. Центровете за социални дейности и практики, които са обществени правителствени институции към Министерство на труда и социалната политика са основните агенции, установени от закона и отговорни за разследването и управлението на насилие и пренебрегване на деца. Здравни, образователни служби и полиция, дори неправителствени организации, са задължени да се свързват с центровете за социална работа, в случай че разполагат с конкретна информация или имат опасения за насилие, пренебрегване или потенциален риск за деца. Центровете за социална работа разполагат със специален архив, в който се съхранява информация за всички съобщени случаи на насилие и пренебрегване на деца, което означава, че всяко дете и неговото семейство имат свое собствено досие. След 2009 г., центровете за социална работа използват обща форма за съобщаване на случаи на насилие и пренебрегване на деца, но описателните данни все още преобладават в тези записи. Все още в Центровете за социална работа няма база от данни за насилие и пренебрегване на деца. Единствената информация, която се докладва годишно на Министерството на труда и

социалната политика от страна на Центровете за социална работа е информация за броя на случаите на насилие и пренебрегване на деца, вида им и предприетите действия.

В България от 2001 г., Държавната агенция за закрила на детето събира информация за случаи на насилие над деца от регионални дирекции за социално подпомагане, отделите за закрила на детето, полиция, прокурори и неправителствени организации.

В Босна и Херцеговина, „Съветът за децата в Босна и Херцеговина“ е правителствената институция, която поддържа системата за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца на национално ниво. Тази институция съветва правителството по въпросите за правата на детето, като освен това е отговорна за мониторинга на Национален план за действие 2002 – 2010 за децата на Босна и Херцеговина и Национална стратегия 2007 – 2010 за борба с насилието срещу деца. Според доклад на „Съвета за децата в Босна и Херцеговина“ се събира информация от различни източници, по-конкретно от секторите образование, здравеопазване, социална защита и правосъдие.

В Румъния съществува система за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца, която действа в рамките на Националната агенция за защита правата на децата, Генерална дирекция социално подпомагане и защита на децата.

В Хърватия системата за социални грижи осъществява контрол върху всички случаи на насилие и пренебрегване на деца. Центровете за социални грижи са под ръководството на Министерството на здравеопазването. 115 центрове са разположени на територията на цялата страна, като един център може да отговаря за няколко общини. В Семейния кодекс (чл. 108) и Процедурата за справяне със случаи на насилие и пренебрегване на деца, издадена от Министерството на семействата и етническата солидарност, се посочва, че цялата информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца трябва да бъде предоставена на Центровете за социална грижа, които са задължени своевременно да започнат разследване на случая, както и да вземат мерки за защита на детето.

Поради факта, че в почти всички страни реакциите по отношение на насилие и пренебрегване на деца са различни, данните от наблюдението се събират от отделни служби, които са част от различни сектори. Що се отнася до развитието, капацитета и изчерпателността, системите за наблюдение, съдържащи информация от проведените наблюдения, се различават значително. В държави, при които социалните служби не са системно организирани и снабдени с всичко необходимо, за да функционират нормално, могат да срещнат сериозни затруднения в развиването на съответни административни системи. По тази причина здравни и съдебни служби могат да предложат отправна точка за по-лесно осъществими идеи за развитие на информационни системи.¹⁷

От представеното по-горе описание на съществуващите механизми за наблюдение, се налага изводът, че в повечето балкански страни се прилага преди всичко пасивно наблюдение на насилие и пренебрегване на деца, на някои места, осъществено от много и различни организации, на други – от една единствена агенция.

Това предполага, че информацията, свързана с насилие и пренебрегване на деца се събира в процеса на изпълнение на други рутинни задачи, в зависимост от вида на сектора, който събира тази информация. Ако предположим, че голяма част от организациите, които събират информация за насилие и пренебрегване на деца не осъществяват проверки, може да се очаква, че много такива случаи не се откриват. Имайки предвид, че много случаи на насилие не се съобщават официално, информация, свързана със случаи на насилие и пренебрегване на деца, тяхното широко разпространение и характеристики, не ни помага да разберем как този проблем засяга цялото общество. Очевидно е, че широкото разпространение сред населението на насилие и пренебрегване на деца не може да бъде оценено само на базата на официално съобщените случаи на насилие и пренебрегване; те обикновено представят само част от обхвата на това явление и следователно могат да представят само отправна точка към достигането на отговора на въпроса дали този проблем наистина съществува.

Към днешна дата, ситуацията, засягаща наблюдението на насилие и пренебрегване на деца на Балканите предполага, че за да се представи ясно мащабът на този проблем, събирането на информация не трябва да се базира само на наблюдение на отделни случаи, а да се прилагат епидемиологични изследвания, включващи представителни извадки от населението, както и да се получи информация за преживяно насилие от самите индивиди. Събирането на информация от различни възрастови групи, се очаква да предостави по-достоверна информация за мащаба на насилие и пренебрегване на деца в сравнение с наблюдението, базирано на отделни случаи. Периодичното повтаряне на такъв вид проучвания с еднакви възрастови групи, или

установяване на постоянни системи за осъществяване на мониторинг на насилие и пренебрегване на деца, може да проследи, как явлението отговаря на усилията за осъществяване на превенция.¹⁸

Проект: „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ (BECAN)

Проектът „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ е инициран с цел да запълни липсата на информация по отношение на въпросите, свързани с насилие и пренебрегване на деца на Балканите, където липсват данни за обхвата на този проблем сред населението. Това става чрез осъществяване на изследване на насилие и пренебрегване на деца в девет балкански държави. Данните, от Балканското епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца (BECAN) се очаква да представят количествена характеристика на проблема, която може да бъде използвана от различни групи, които се занимават с този проблем и са част от различни сектори, за да бъде възможно ранното откриване на зараждащи се тенденции на насилие и пренебрегване на деца. Нещо повече, на базата на тези епидемиологични данни, които ще предоставят обобщение на географското разпределение на подобни случаи на национално ниво и за всички балкански страни, могат да бъдат направени редица препоръки за план на действие, касаещ превенцията на насилие и пренебрегване на деца и приоритетите по отношение на рисковите фактори, които биха помогнали за по-добрата организация на службите за закрила на детето.^{19,20}

Наблюдение на случай (CBSS)

Планирано е да бъде проведено Наблюдение на случаи в деветте балкански страни в контекста на проекта „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“, в съответствие с епидемиологичното изследване, провеждано в същите географски райони и за същия период от време.

Цели и задачи

Наблюдение на случай по проекта „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ включва системни усилия за събиране на данни за насилие и пренебрегване на деца от вече съществуващи архиви и бази от данни на организации и служби, занимаващи се с насилие и пренебрегване на деца, като здравни и съдебни служби, агенции за закрила на детето и неправителствени организации. В същото време това е и опит да се представят съществуващите механизми за наблюдение. Основната цел на Наблюдението на случай е да оцени нивото на насилие и пренебрегване на деца, и по-специално броят на малтретираните деца в рамките на една година, в това число доказани и недоказани случаи, както и за предполагаемите случаи на насилие и пренебрегване, като всичко това се базира на вече съществуващи практики за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца, осъществявани от различни институции в деветте балкански страни за определен период от време. Широкото разпространение на насилие и пренебрегване на деца засяга уточняване на точния брой на малтретираните хора по време на тяхното детство.²¹

Втората цел на изследването е да бъдат сравнени неговите резултати с резултатите от епидемиологичното изследване; по този начин ще бъде предоставена възможност да се установи дали несистемното регистриране на данни за случаи на насилие и пренебрегване на деца в някои от участващите страни и по-системното наблюдение в други, достатъчно ясно и изчерпателно описват нивата на насилие и пренебрегване на деца. От такова съпоставяне се очаква да бъде представена по-реалистична картина за разликата между регистрираните и прикритите случаи на насилие и пренебрегване на деца в ученическа възраст в деветте балкански страни. Следователно, резултатите могат да бъдат използвани като индикатор за „оценка на нуждите“, за да се постигне откриването на потенциални слабости в съществуващите системи за наблюдение. Заключениеята от Наблюдението на случаи и резултатите от съпоставката му с резултатите от епидемиологичното изследване могат да бъдат използвани за развитието на стратегически план в контекста на проекта Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“, който да предлага установяването на постоянни национални системи за наблюдение в страните, в които такива системи не съществуват или пък за да се подобрят вече съществуващи системи. Нещо повече тези данни могат да бъдат използвани като отправна точка за осъществяването на анализ на основни въпроси като причините за различия в отделните държави, култури и етнически групи.²² Освен това откриването на различията между резултатите от епидемиологичното изследване и тези от

Изследването на наблюдение на отделни случаи в рамките на всяка страна и последваща съпоставка на тези различия с резултатите от изследването в други страни, може да покаже кое е това, което подобрява наблюдението на насилие и пренебрегване на деца, като заедно с това се оцени качеството на вече съществуващите системи за наблюдение по отношение на полезност, простота, гъвкавост, допустимост, чувствителност, конкретика, представителност, своевременност и полезни източници, като се има предвид факта, че различните методологии, средства и механизми в момента се прилагат за осъществяване на мониторинг на насилие и пренебрегване на деца.²³

Конкретните задачи на Наблюдението на случаи по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ са:

- Да бъде проведено епидемиологично проучване в девет балкански страни, за да се уточни обхвата на насилие и пренебрегване на деца, по-специално да се определи сериозността на проблема на основата на вече съществуващи данни в същите географски области и за същия период от време

- Да се съберат данни за случаи на насилие на деца във всяка държава от различни световни източници – данни за характеристиките на отделните случаи, в това число информация за пострадалото дете, извършителя, служители, грижещите се за пострадалите деца, семейство, агенции и служби (вижте още изследвани показатели). На базата на тази информация, обектът на изследване е да се създаде профил на малтретирани деца и техните семейства, да посочи потенциални рискови фактори и характеристики на групи, изложени на риск, да се изследва сериозността на насилие и пренебрегване на деца по отношение на продължителност, вреда/нараняване, както и да се определят резултатите от изследването, в това число степента на доказуемост,^{24 25 26} осигуряване на грижи, съд за закрила на детето и наказателно преследване.

- Да се събере информация за вече съществуващи системи за наблюдение с цел изясняване на ситуацията към днешна дата в участващите страни, по отношение на системите за наблюдение на насилие и пренебрегване на деца, както и да се определят общите модели и разлики при използваните методи и средства. Ще бъде събирана информация за уточняване на агенциите, съхраняващи документи, свързани с насилие и пренебрегване на деца, техния правен статут, сектора, към който принадлежат, тяхната мисия, размер (брой служители и брой на разкрити случаи на насилие и пренебрегване на деца), хората, които обработват тези документи, както и дали са били обучавани за справяне със случаи на насилие и пренебрегване на деца, процесът на препращане на случаите към по-горни инстанции, дали се осъществява проверка и дали тези агенции събират статистически данни по отношение на насилие и пренебрегване на деца. Нещо повече, информация ще бъде събирана на базата на характеристиките на регистрираните случаи на насилие, и по-специално формата на документите (база от данни или архив, съхраняван в електронен вариант или на хартия), периода от време, който обхваща архивът/базата от данни, дали се използва конкретна форма за регистриране на случаи на насилие и пренебрегване на деца, вида на случаите, включени в документа, както и дали последваща документация, свързана с дадено досие, се предоставя на агенциите.

Показатели

По-долу са представени конкретни показатели, предложени за изследване с цел постигане на:

- Уточняване обхвата на насилие и пренебрегване на деца (общият брой на случаите и доказуемост)
- Посочване на рисковете за насилие и пренебрегване на деца, свързани със самото дете, семейството, домакинството, характеристиките на извършителя и др.
- Определяне характеристиките на съществуващи архиви/ бази от данни и на агенциите, събиращи информация за насилие и пренебрегване на деца или регистриращи такива случаи

Списък с показатели, които да бъдат изследвани в контекста на проучването: Наблюдение на случай

1. Случай на насилие и пренебрегване на деца
2. Уязвимост на децата към всяка форма на насилие и пренебрегване
3. Рискове за насилие и пренебрегване на деца, свързани с децата
4. Рискове за насилие и пренебрегване на деца, свързани със семейството
5. Рискове, свързани с характеристиките на извършителя
6. Организации и техният принос
7. Изчерпателност на досиетата, съдържащи информация за насилие и пренебрегване на деца
8. Достъп до информация, която да бъде използвана при последващи проучвания
9. Характеристики на архивите/ базите от данни
10. Характеристики на организациите, които съхраняват архиви или притежават бази от данни, съдържащи информация

По-долу е представена по-конкретна информация за всеки един показател:

Показател: Случай на насилие и пренебрегване на деца

Измерване: Броят на разкритите, доказани и недоказани *случаи на насилие и пренебрегване* на деца за дванадесетмесечен период от вече съществуващи бази от данни/архиви

Променлива величина: A1

Показател: Уязвимост на децата към всяка форма на насилие и пренебрегване

Измерване 1: Броят на децата (на базата на документираните случаи), жертви на физическо, сексуално, психическо насилие и пренебрегване (в това число разкритите и/или регистрирани, доказани и недоказани случаи)

Променлива величина: C5

Измерване 2: Броят на доказаните случаи на насилие и пренебрегване на деца като цяло и за всяка форма поотделно

Променлива величина: C6, C10, C12, C14

Показател: Рискове за насилие и пренебрегване на деца, свързани с децата

Измерване 1: Броят на жертвите на насилие и пренебрегване (на базата на документираните случаи) със специфични демографски характеристики (възраст, пол, етническа принадлежност (конкретна етническа група)) и условия на живот(образователен и професионален статус)

Променлива величина: B1, B2, B3(a,b), B4, B5

Измерване 2: Броят на жертвите на насилие и пренебрегване (на базата на документираните случаи), които срещат проблеми по отношение на образование, поведение, пристрастеност към наркотини вещества и др. и увреждания

Променлива величина: B6, B7, B8, B9

Показател: Рискове за насилие и пренебрегване на деца, свързани със семейството

Измерване 1: Броят на децата, подложени на насилие и пренебрегване от страна на родители или настойници

Променлива величина: E1

Измерване 2: Броят на деца жертви на насилие и пренебрегване, според това кой от настойниците е извършителят, както и връзката между извършителя и детето

Променлива величина: E3, E4

Измерване 3: Характеристиките на настойниците, чиито деца са жертви на насилие и пренебрегване (възраст, пол, образование, професионален статус, семейно положение)

Променлива величина: E5, E6, E7(a,b), E8, E9, E10

Измерване 4: Брой на жертвите на насилие и пренебрегване на деца, чиито настойник/настойници злоупотребяват с алкохол, наркотични вещества и др., имат физически или психични увреждания

Променлива величина: E11, E12

Измерване 5: Брой на жертвите на насилие и пренебрегване, чиито настойник/настойници са извършвали злоупотреби или има доказателства срещу тях в извършване на насилие и пренебрегване на деца

Променлива величина: E13, E14

Измерване 6: Брой на деца жертви на насилие и пренебрегване, които живеят в семейна среда на насилие (насилие в миналото, други подобни случаи или друг вид насилие сред възрастни)

Променлива величина: H1, H2, H3, F4, F5, H4

Измерване 7: Брой на децата, жертви на насилие и пренебрегване (на базата на регистрираните случаи), които живеят със семействата си при неприемливи условия и финансови проблеми

Променлива величина: G1, G2, (G3), (G4)

Измерване 8: Брой на децата жертви на насилие и пренебрегване (на базата на регистрираните случаи), чиито семейства притежават специфични характеристики (например брой на хората, с които съжителстват)

Променлива величина: F1, F2, (F3)

Показател: Рискове, свързани с характеристиките на извършителя

Измерване 1: Социо-демографски профил на (предполагаемия) извършител /и (възраст, пол, образование, трудов статус, семейно положение), данни за злоупотреба с наркотични вещества, алкохол и др., физически или психични увреждания

Променлива величина: D3, D4, D5(a,b), D6, D7, D8, D10, D11

Измерване 2: Брой на доказаните извършители

Променлива величина: D1, D2

Измерване 3: Връзка на извършителя/извършителите с детето

Променлива величина: D9

Измерване 4: Данни за предишни прояви на малтретиране или насилие от страна на извършителя

Променлива величина: D13, D12

Показател: Участващите агенции и предлаганите от тях услуги

Измерване 1: Свърване на семействата с отделни агенции или вече получени услуги, агенции, участващи в разследването на предишни случаи на малтретиране, контакт с агенциите и предоставените услуги за текущ случай на насилие и пренебрегване на деца

Променлива величина: C16, C17, C18, C19, C20

Показател: Изчерпателност на архивите по отношение на характеристиките на случая, описан в дадено досие

Измерване 1: Подробно представяне на насилието

Променливи величини: C7, C11, C13, C15

Измерване 2: Подробно представяне на характеристиките на конкретния случай (дата, източник, място и продължителност)

Променливи величини: C1, C2, C3, C4

Измерване 3: Подробно описание на нараняването (ако има такова), вследствие на проявеното насилие

Променливи величини: C8, C9

Показател: Достъпност на информацията, която да се използва при последващо разследване

Измерване 1: Посочва се дата, контакти на детето (телефонен номер или адрес), контакти на настойниците/извършителите

Променливи величини: A3, B10, B11, E15, E16, D14, D15, I1

Показател: Характеристики на архивите/базите от данни

Измерване 1: Вид на досието, наличие на формуляр за регистрация, съдържание на архивите/базите от данни, налична документация, текстово описание, времеви период

Променливи величини: b1, b2, b3, b4, b5, b6, b7

Показател: Характеристики на агенциите, притежаващи бази от данни/архиви

Измерване 2 : юридически статут, сектор, мисия, размер, географски район, източници на информация за случаи на насилие, служители, които регистрират случаите, притежават ли систематична политика за скрининг и съхраняват ли информация за статистика по отношение на насилие и пренебрегване на деца

Променливи величини: a2, a3, a4, a5, a6, a7, a8, a9, a10, a11, a12, a13, a14, a15

Очаквани ограничения:

Както е посочено в доклад на Световната здравна организация от 2006 г., *„достъпът до конкретна служба и отнасянето на проблем до нея, никога не са еднакви за отделните групи от населението. Следователно информация за конкретен случай, получена именно от подобна служба, не може да бъде използвана за оценяване сериозността на проблема за насилие на деца, което не води до фатални последици“*. За наблюдението на насилие и пренебрегване на деца по отношение на нефаталните случаи се разчита предимно на регистрирани случаи или на случаи, разкрити от властите. Това означава, че се пропускат всички случаи на насилие и пренебрегване на деца, които не са били регистрирани.²⁷ Следователно, напълно очаквано е, че информацията получена от регистрираните и/или разкритите случаи на насилие и пренебрегване на деца е ограничена и необективна. Наблюдение на случаите на насилие и пренебрегване на деца, обаче, е подходящ показател за тенденциите по отношение на предоставяните услуги и тяхното използване, но не може да даде цялостна представа за проблема.

Организациите, в зависимост от своята роля, събират информация за различните аспекти на насилието и пренебрегването на деца. Те включват статистически данни по отношение на твърдения и разследвания, доказани случаи, извършители и др. Имайки предвид, че в повечето случаи няма насоки по отношение на събирането на стандартна информация за насилието на деца, се очаква наличната информация да варира във всички държави и в рамките на всяка една държава поотделно.

Въпреки тези ограничения, информацията за всеки отделен случай би била полезна в определянето на начина, по който различните агенции във всяка една участваща страна ще се справят със случаите; нещо повече, заедно с епидемиологичното изследване биха довели до по-добро запознаване с проблема за насилието на деца в рамките на дадено място.

Методология на изследването

Според Световната здравна организация (2006) *„събирането на информация, свързана с малтретирането на деца трябва да бъде базирана на общоприети, стандартни дефиниции, така че категориите да са общи, а данните да се сравняват ефективно“*.²⁸ В международната литература, обаче, е подчертано, че няма абсолютен консенсус по отношение на дефинициите за насилие на деца^{29, 30, 31}, а липсата на **стандартни определения често е определяна като основно препятствие за развитието на изследването** на насилие на деца.³² Съществуващите определения се различават значително, в зависимост от контекста, в който са формулирани (като правен, медицински, социален или културен), характеристиките на

националното законодателство (като дефиницията на „детство“) и фактът, че събитията, които представляват случаи насилие и пренебрегване на деца могат да се променят с течение на времето (например, първоначално само физическото малтретиране се е смятало за насилие, след това се добавя и сексуалното насилие, а по-късно и психическият тормоз и пренебрегване започват да се смятат за насилие (CAN). Освен тези трудности, индивидуалните ценности, убеждения и възприятия на хората, отговорни за отнасянето на подобни случаи към по-горни инстанции и тяхното регистриране, както и това кои случаи трябва да бъдат регистрирани, прави ситуацията по-сложна. Вследствие на това, съобщаването за насилие на деца на официалните агенции е различно, в зависимост от прилаганите процедури и използваните дефиниции. Броят на документирани случаи на насилие на деца е различен за всяка държава, което отразява разликите в социалните норми и ценности. Важно е да се отбележи, че конкретните данни отразяват само онези случаи, с които властите са запознати, а истинският им брой далеч надхвърля официално регистрираните.³³

Концептуални дефиниции

За нуждите на Наблюдението на случаи по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“, програмният консорциум се съгласи да приеме концептуална дефиниция за насилие на деца и неговите форми (а именно физическо, сексуално, психическо насилие и пренебрегване), представени от WHO и ISPCAN (2006).

Концептуални дефиниции на WHO и ISPCAN (2006): Насилие или малтретиране на деца включва всички форми на физическо и/или емоционално посегателство, сексуално насилие, пренебрегване или пренебрежително отношение, търговска или друг вид експлоатация, която води до действителна или потенциална вреда върху здравето, развитието, оцеляването или достойнството на детето в контекста на връзката с отговорността, доверието или силата.^{34, 35, 36} Световният доклад за насилието и здравето, както и Обсъждането от СЗО през 2009 г. на въпросите за превенцията по отношение на насилието над деца, разграничават четири вида насилие на деца:

Физическо насилие: Физическо насилие над дете се дефинира като умишлено използване на физическа сила срещу дете, което води или има голяма вероятност да доведе до вредни за здравето на детето последствия, до невъзможност за оцеляване, до накърняване на достойнството, да попречат на неговото развитие. Това включва удряне, биене, ритане, разтърсване, хапане, душене, опарване, изгаряне, отравяне и задушаване. Като цяло физическото насилие над деца в домашни условия се прилага с цел наказание.

Сексуално насилие: Въвличане на детето в сексуални дейности, които то не разбира напълно, за които не е способно да даде информирано съгласие или за които детето не е зряло, които нарушават законите или социалните табу на обществото. Сексуално насилие над деца могат да упражняват както възрастни, така и други деца, които – по силата на тяхната възраст или етап на развитие – са отговорни за жертвата, имат власт над нея или тя им е поверена.

Психическо насилие: Емоционалното и психическо насилие включват както отделни случаи, така и провал във времето от страна на родител или грижещ се при осигуряването на подходяща, подкрепяща среда. Насилие от този тип включва: ограничаване на свободата; подценяване, обвиняване, заканване, заплашване, дискриминиране или присмиване; други нефизически форми на отхвърляне или враждебно отношение.

Пренебрегване: Пренебрегването включва както изолирани случаи, така и провал на родител или друг член от семейството с времето да се грижи за развитието и благосъстоянието на детето, каквато е ролята на родителя, в една или повече от следните области: здравеопазване, образование, емоционално развитие, хранене, подслон и безопасни условия на живот. Не е задължително родителите на пренебрегваните деца да са бедни. Те дори може да са заможни.

Подбор на източници на информация

Националната статистика по отношение на случаите на *насилие и пренебрегване на деца* и тяхното разпространение разчита на коренно различни източници на информация,³⁷ като базите

от данни и архивите на правителствени и неправителствени агенции, служби за закрила на детето и социално подпомагане, но заедно с това използват и данни, предоставяни от много други сектори като здравеопазване, съдебна система и полиция. Следователно в контекста на Наблюдението на случай по проект BECAN е важно да бъдат включени партньори-източници на информация от различни сектори и дисциплини от начало според съществуващата ситуация във всяка участваща страна.³⁸

Използваната методология по време на подготвителната фаза за Наблюдение на случай по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“, с цел да се определят архивите и базите от данни на агенциите, които биха могли да се използват като източници на информация във всяка страна, е както следва:

Първо, избрани са няколко критерии за допустимост (таблица 1), за да бъдат привлечени организации като източници на информация, по отношение на тяхната „идентичност“

Таблица 1: Критерии за допустимост по отношение на участието в наблюдение на отделни случаи

<p>A. Географски обхват: Всяка организация/агенция/служба:</p> <ul style="list-style-type: none">- която е базирана в една от деветте Балкански страни, участващи в „Балканското епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ (Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Бивша Югославска Република Македония, Гърция, Румъния, Сърбия и Турция)- чийто географски обхват на базите от данни/архивите е идентичен с този от епидемиологичното проучване (Работен пакет 3) <p>B. Правен статут</p> <ul style="list-style-type: none">- Организациите да бъдат неправителствени или с нестопанска цел, ориентирани към закрила и защита правата на детето ИЛИ- Да бъдат полу-публични организации за грижа и закрила на детето, в чиято дейност се включват и Случаи на насилие и пренебрегване на деца/ Служби за закрила на детето (например общини и префектури) ИЛИ <p>Да бъдат правителствени организации/ структури, принадлежащи към следните сектори:</p> <ul style="list-style-type: none">- Здравеопазване/служби за закрила на детето- Съдебни власти/Прокуратура за непълнолетни- Полиция/Случаи на насилие на деца, докладвани на полицията- Образователна система ИЛИ <p>Да бъдат независими власти като Омбудсман за правата на детето ИЛИ Университет и/или Изследователска институция, чийто изследвания са свързани с насилие и пренебрегване на деца или изследвания по въпроси, свързани със сигурността на децата.</p> <p>C. Мисия и оперативни характеристики на организацията</p> <p><i>Да проявява ангажираност към подобряване живота на децата</i></p> <p><i>Да извършва дейността си с честност, почтеност и прозрачност</i></p> <p><i>Да демонстрира ангажираност към правата на уязвимите деца чрез политика за закрила на детето или еквивалент</i></p> <p>D. Налична информация в организациите</p> <p><i>Да поддържат поне една база от данни, в която да се съхранява информация за регистрирани/разкрити случаи на насилие и пренебрегване на деца И/ИЛИ</i></p> <p><i>Да поддържат поне едно досие/архив с регистрирани/разкрити случаи на насилие и пренебрегване на деца И</i></p> <p><i>са в състояние да предоставят списък с регистрирани променливи на всяка налична база данни и/или архив* И</i></p> <p><i>са склонни да участват в мрежата на Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца</i></p> <p><i>И са склонни да споделят ресурс</i></p>
--

Националните **агенции**, които отговарят на договорените критерии са изброени в опис на потенциалните източници на информация за всяка държава, в това число здравни и социални служби, съд и полиция, както и неправителствени организации, насочени към случаи на насилие и пренебрегване на деца.³⁹

Информация и покана бяха изпратени на всички допустими агенции, включени в националните описи, за да бъдат информирани за Изследването: Наблюдение на случай (CBSS) по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“ и да бъдат поканени да участват като предоставят достъп до техните бази от данни/архиви. С агенциите, които отговориха положително комуникацията продължи, за да се установи, дали техните съществуващи бази от данни/архиви, съдържащи информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца, отговарят на минималните изисквания, за да бъдат включени в Изследването: Наблюдение на случай (CBSS) по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“. Този процес бе извършен с помощта на въпросник, озаглавен „Характеристики на съществуващи бази от данни/архиви, съдържащи информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца“, създаден специално за тази цел. Проблемите, които са поставени под въпрос, могат да се видят по-долу (виж таблица 2).

Таблица 2 „Характеристики на съществуващи бази от данни/архиви, съдържащи информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца“

1. *Обща информация, свързана с регистрирането на Случаи на насилие и пренебрегване на деца*
2. *Наличност и достъп до информация*
3. *Наличност и достъп до информация за жертвите на насилие*
4. *Наличност и достъп до информация за отделни случаи*
5. *Наличност и достъп до информация за семейството*
6. *Наличност и достъп до информация за извършителя*
7. *Използвани от организацията дефиниции за насилие и пренебрегване на деца*

Оценяване и подбор на източниците на информация

Очакваше се всеки потенциален източник на информация да има свои предимства и недостатъци по отношение на изчерпателността и представителността. Според литературните източници, полицейските архиви могат да бъдат отлични източници на информация по отношение на обстоятелствата около сериозно преднамерено нараняване, но за съжаление разследването и регистрирането на случаи не винаги са пълни; вместо това регистрирането на случаи на причинена травма обикновено съдържа подробности за клиничното състояние на пострадалия, но не винаги включват информация за обстоятелствата или причините за нараняването.⁴⁰ За тази цел бяха изложени няколко критерия за допустимост на налични бази от данни и/или архиви, за да се вземе решение, кои от базите от данни могат да бъдат включени в Наблюдението на случай по проекта (таблица 3).

Таблица 3 Критерии за допустима налична информация, бази от данни и архиви

Минимални изисквания по отношение на информацията

A. Информация за жертвата

- възраст, пол

B. Информация за конкретния случай

- вид на насилието (физическо, сексуално, психическо) и пренебрегване на деца

Някои от определените бази от данни/архиви във всяка страна имат недостатъци по отношение на ограничен достъп във връзка с юридически въпроси или въпроси, свързани със собствеността.⁴¹ За да бъдат оценени потенциалните източници на информация и да бъдат избрани тези, които отговарят на целите на Изследването: Наблюдение на случай (CBSS) по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“, всеки

партньор изпълни следните стъпки: първи контакт със съответните агенции бе осъществен с официални писма, в които всеки партньор информира допустимите агенции в неговата страна, която отговаря на критериите за участие в Наблюдение на случай по проект „Балканско епидемиологично проучване на насилие и пренебрегване на деца“. Допустимите агенции бяха информирани за целите на CBSS, по-специално да развият инструментариум за извличане на информация за насилие и пренебрегване на деца от съществуващи архиви/ бази от данни, както и да развият и формулират ясен аргумент за установяване на постоянна система за мониторинг на насилие и пренебрегване на деца на национално ниво и на ниво всички балкански държави.

Списъци на агенциите, допустими за участие в наблюдение на случай

Като резултат от гореспоменатия процес са разработени списъци за допустимите агенции за всяка страна, които са представени в таблиците по-долу:

Таблица 4: България

ID	Организация	Местоположение/Община
Регион	Blagoevgrad	
001	Дирекция „Социално подпомагане“, Благоевград	Благоевград
002	Дирекция „Социално подпомагане“, Гоце Дечев	Гоце Делчев
003	Дирекция „Социално подпомагане“, Гърмен	Гърмен
004	Дирекция „Социално подпомагане“, Сатовча	Сатовча
005	Дирекция „Социално подпомагане“ Петрич	Петрич
006	Дирекция „Социално подпомагане“ Сандански	Сандански
007	Дирекция „Социално подпомагане“, Разлог	Разлог
008	Дирекция „Социално подпомагане“, Банско	Банско
009	Дирекция „Социално подпомагане“	Банско
010	Дирекция „Социално подпомагане“	Белица
Регион	Варна	
011	Дирекция „Социално подпомагане“, Варна	Варна
012	Дирекция „Социално подпомагане“ Долни Чифлик	Аврен
013	Дирекция „Социално подпомагане“ Провадия	Ветрино
014	Дирекция „Социално подпомагане“ Вълчи Дол	Вълчи Дол
015	Дирекция „Социално подпомагане“ Долни Чифлик	Долни Чифлик
016	Дирекция „Социално подпомагане“ Девня	Девня
017	Дирекция „Социално подпомагане“, Провадия	Дългопол
018	Дирекция „Социално подпомагане“, Суворово	Суворово
019	Асоциация „Гаврош“	Варна
Регион	Велико Търново	
020	Дирекция „Социално подпомагане“, Велико Търново	Велико Търново
021	Дирекция „Социално подпомагане“, Г.Оряховица	Г. Оряховица
022	Дирекция „Социално подпомагане“, Елена	Елена
023	Дирекция „Социално подпомагане“, Лясковец	Г.Оряховица
024	Дирекция „Социално подпомагане“, Павликени	Павликени
025	Дирекция „Социално подпомагане“, Свищов	Полски Тръмбеш
026	Дирекция „Социално подпомагане“ Стражица	Стражица

Времеви период и географски обхват

За всяка от деветте участващи държави, времевият период и географският обхват зависят от съответното време и област, които ВЕСАН – проучването ще обхване.

Таблица 13: Времеви период и географски обхват на наблюдение на случай във всяка страна-участник.

Държава	Географски обхват	Времеви период
България:	За страната	1.1.2010. – 31.12.2010.

Управленска структура на събирането на информация

Подбор на изследователите

Изследователите, които ще се занимават с извличането на информация, свързана с разкрити и/или регистрирани Случаи на насилие и пренебрегване на деца, включени в архиви и/или бази от данни на различни агенции, трябва да бъдат професионалисти (учени от социалната област или областта на здравеопазването), притежаващи поне основни умения за провеждане на изследвания и които биха били готови да участват в семинари на тема обучения на изследователи, както и участието им в тях да бъде успешно.

Изследователите в областта на Наблюдение на случай (CBSS) могат да бъдат същите хора, които ще участват в епидемиологичното проучване.

Семинар за обучение на учителите

Семинарът за обучение на учителите беше проведен на 11 и 12 октомври 2010 г., в Клуж-Напока, Румъния. Участваха тридесет и четирима души от девет Балкански страни.

По време на първия ден на обучението, беше направено общо въведение в инструментариума на Работен пакет 4 (WP4) (теоретична информация и методологични въпроси). Подробно бяха обсъдени и двата формуляра за извличане на информация (за агенциите и за Случаите на насилие и пренебрегване на деца) чрез разглеждане на всяка индивидуална променлива.

Целта на това обучение беше да помогне на извършващите обучението да добият ясен поглед и разбиране на протокола на Наблюдение на случаи, да им предостави технически напътствия по отношение на употребата на формите на извличане на информация и инструкции за това, как да използват Ръководството, съдържащо инструкции за кодиране на информацията.

Вторият ден от обучението беше посветен основно на практикуване на използването на инструментариума на Работен пакет 4 (WP4). Процесът бе съсредоточен върху управлението на формите на извличане на информация чрез симулиране на процес на извличане на информация, като за целта бе направена „симулация на случай на насилие и пренебрегване на деца“, на основата на протокола Наблюдение на случай. Освен запознаване с протокола, процесът предостави възможност за изпробване на формулярите на извличане на информация, по-специално, дали всички участници извличат една и съща информация за един и същ случай на базата на този протокол. По време на целия семинар бяха установени слабости в използваните средства, в следствие на което се направиха подобрения в протокола, ръководството с инструкции за изследователите и формулярите за извличане на информация преди да бъде реализирано Наблюдението на случаи.

Семинари за обучение на изследователи

Обучените партньори („обучители“) от своя страна ще организират и проведат в техните страни двудневни семинари за обучение на изследователските екипи преди да започне прилагането на извличане на информация за регистрирани/разкрити случаи на насилие и пренебрегване на деца.

Целта на тези семинари е да се обучат изследователски екипи с цел адекватно и еднакво извличане и кодиране на информация. За нуждите на тези семинари беше решено да се създаде кратко ръководство, съдържащо оперативни дефиниции на основните термини от протокола Наблюдение на случай, подробно описание на съдържанието му и инструкции за това, как да използваме протокола по отношение на извличане, регистриране и кодиране на информация. Модулът за обучението на изследователите също така цели създаването на стратегически план, който да бъде развит по работен пакет 6 (WP6) за създаването на постоянни системи за мониторинг на насилие и пренебрегване на деца в страните на Балканите.

Инструменти на изследването

Бяха разработени два предварително кодирани формуляра за извличане на информация за събиране на данни от допустими архиви и/или бази от данни.

Първият формуляр цели да улесни събирането на информация по отношение на организациите, участващи в проучването във всяка една държава, както и техните архиви/бази от данни.

Вторият формуляр за извличане на информация ще бъде използван за получаване на информация за всеки отделен случай на насилие от съществуващите архиви и бази от данни.

За повече информация относно инструментариума на изследването, моля, вижте ПРИЛОЖЕНИЕ „Оперативно ръководство за изследователите“.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

- ¹ World Health Organization (1999). Report of the consultation on child abuse prevention, WHO, Geneva, 29-31.
- ² National Institutes of Health (NIH) (2007). Research on Interventions for Child Abuse and Neglect (R01) Program. <http://grants.nih.gov/grants/guide/pa-files/pa-07-437.html>
- ³ Pinheiro, P. S. (2006). World Report on Violence against Children, United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, Geneva, 12.
- ⁴ Runyan, D. K., Dunne, M. P., Zolotor, A. J., Madrid, B. et al. (2009). The development of the international screening tool for child abuse—The ICAST P (Parent Version), *Child Abuse & Neglect*, 33, 826–832.
- ⁵ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ⁶ Barber-Madden, R., Cohn, A. H., & Schloesser, P. (1988). Prevention of Child Abuse: A Public Health Agenda. *Journal of Public Health Policy*, 9(2), 167-176 <http://www.jstor.org/pss/3343003>
- ⁷ Holder, Y., Peden, M., Krug, E. et al (Eds). (2001). Injury surveillance guidelines. Geneva, World Health Organization.
- ⁸ Zolotor, A. J. et al. (2009). ISPCAN Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-C): Instrument development and multi-national pilot testing. *Child Abuse & Neglect*, 33, 833–841.
- ⁹ Dunne, M. P., et al. (2009). ISPCAN Child Abuse Screening Tools Retrospective version (ICAST-R): Delphi study and field testing in seven countries *Child Abuse & Neglect*, 33, 815–825.
- ¹⁰ Wolfe, DA. (1999). *Child abuse: Implications for child development and psychopathology*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- ¹¹ Holder, Y., Peden, M., Krug, E. et al (Eds). (2001). Injury surveillance guidelines. Geneva, World Health Organization.
- ¹² Djeddah, C., Facchin, P., Ranzato, C., Romer, C. (2000). Child abuse: current problems and key public health challenges. *Soc Sci Med*. 51(6), 905-15.
- ¹³ BECAN Current Situation Country Reports (<http://www.becan.eu/node/21>)
- ¹⁴ Holder, Y., Peden, M., Krug, E. et al (Eds). (2001). Injury surveillance guidelines. Geneva, World Health Organization.
- ¹⁵ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ¹⁶ Νικολαΐδης, Γ., Πετρουλάκη, Κ., Τσιριγώτη, Α., Φατσέα, Ε., Μηλιώνη, Φ., & Σκιαδόπουλος, Κ. (2008). Μελέτη δημιουργίας επιδημιολογικών εργαλείων διαρκούς επιτήρησης της επίπτωσης κρουσμάτων κακοποίησης-παράμελησης των παιδιών. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ.
- ¹⁷ Al Eissa, M. A., et al. (2009). A Commentary on National Child Maltreatment Surveillance Systems: Examples of Progress. *Child Abuse & Neglect*, 33, 809–814.
- ¹⁸ World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. Geneva: WHO Press.
- ¹⁹ Dunne, M. P., et al. (2009). ISPCAN Child Abuse Screening Tools Retrospective version (ICAST-R): Delphi study and field testing in seven countries, *Child Abuse & Neglect*, 33, 815–825.
- ²⁰ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ²¹ Ibid
- ²² Elliot, K., Urquiza, A. (2006). Ethnicity, culture and child maltreatment. *J Soc Issues*. 62, 787-809.
- ²³ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ²⁴ Krug, E. G. et al., ed. (2002). World report on violence and health. Geneva, World Health Organization.
- ²⁵ Butchart, A., Phinney, A., Check, P., & Villaveces, A. (2004). Preventing violence: a guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health. Geneva, World Health Organization.
- ²⁶ World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. Geneva: WHO Press.
- ²⁷ Ibid.
- ²⁸ Ibid.
- ²⁹ National Research Council. (1993). Understanding child abuse and neglect. Washington, DC: National Academy Press.
- ³⁰ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ³¹ Scott, D. et al. (2009). The utility and challenges of using ICD codes in child maltreatment research: A review of existing literature *Child Abuse & Neglect*, 33, 791–808.
- ³² National Research Council (1993). Understanding child abuse and neglect. Washington, DC: National Academy Press.
- ³³ International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, (2006). World perspectives on child abuse, 7th ed. Chicago.
- ³⁴ World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. Geneva: WHO Press.
- ³⁵ World Health Organization (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva, (document WHO/HSC/PVI/99.1).
- ³⁶ Krug, E. G. et al., ed. (2002). World report on violence and health. Geneva, World Health Organization.
- ³⁷ Scott, D. et al. (2009). The utility and challenges of using ICD codes in child maltreatment research: A review of existing literature *Child Abuse & Neglect*, 33, 791–808.
- ³⁸ Wolfe, D. A., Yuan, L. (2001). A conceptual and epidemiological framework for child maltreatment surveillance. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada, Health Canada.
- ³⁹ Holder, Y., Peden, M., Krug, E. et al (Eds). (2001). Injury surveillance guidelines. Geneva, World Health Organization.
- ⁴⁰ Ibid.
- ⁴¹ Ibid.